ПОЛИТОЛОГИ XXIV

Эрдэм шинжилгээний бичиг №24: 210-221 дэх тал

МОНГОЛ ХЯТАД ХОЁР УЛСЫН ИЖ БҮРЭН СТРАТЕГИЙН ТҮНШЛЭЛИЙН ХАРИЛЦАА БА ЦААШИД ХӨГЖҮҮЛЭХ ОЛОН ТАЛТ ХАМТЫН АЖИЛЛАГААНЫ ЗАРИМ САНАЛ

А.Батцэцэг
МУИС, УТСОУХНУС,
Олон улсын харилцааны тэнхимийн Ахлах багш, Доктор

Д.Бадамдаш
МУИС, УТСОУХНУС,
Улс төр судлалын тэнхимийн багш

Хураангуй:

Монгол Улс, Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улсын хоорондын иж бүрэн стратегийн түншлэлийн харилцаа нь хоёр улсын улс төр, эдийн засаг, соёл, хүмүүнлэгийн хамтын ажиллагааг гүнзгийрүүлэх чухал суурь болж байна. 2014 онд хоёр улсын харилцааг иж бүрэн стратегийн түншлэлийн түвшинд хүргэснээс хойш харилцан итгэлцэл, хамтын ажиллагаа олон салбарт өргөжин хөгжиж, бүс нутгийн эдийн засгийн интеграцид тодорхой хувь нэмэр оруулж байна. Энэхүү өгүүлэлд Монгол, Хятадын харилцааны эрхзүйн болон институцийн хөгжлийг тоймлон авч үзэж, хоёр улсын иж бүрэн стратегийн түншлэлийн хүрээнд хэрэгжиж буй хамтын ажиллагааны үндсэн чиглэлүүдийг шинжилжээ. Мөн Монгол Улс, БНХАУ, ОХУ-ын гурван талт хамтын ажиллагааны боломж, бүс нутгийн интеграцийн ач холбогдлыг авч үзэн, цаашид хөгжүүлэх боломжит чиглэлүүдийг тодорхойлсон болно. Ялангуяа дижитал эдийн засаг, ногоон хөгжил, бүс нутгийн логистик, онцгой байдлын үеийн хамтын ажиллагаа зэрэг салбарт хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх боломжийг судалгааны үр дүнд онцлон дэвшүүлэв. Энэхүү судалгаа нь Монгол, Хятадын иж бүрэн стратегийн түншлэлийн ирээдүйн хөгжлийн чиг хандлагыг тодорхойлох, бодлогын түвшинд ашиглах боломжтой санал дэвшүүлснээрээ ач холбогдолтой юм.

Түлхүүр үгс: Монгол Хятадын харилцаа, иж бүрэн стратегийн түнш, олон талт хамтын ажиллагаа, гадаад бодлого, хамтын ажиллагаа

Удиртгал:

Монгол, Хятад хоёр улс нь геополитикийн хувьд стратегийн чухал түншүүд юм. Бидний харилцаа нь түүхэн уламжлал, эдийн засаг, соёл, хүмүүнлигийн хамтын ажиллагаа зэрэг нь хоёр орны улс төрийн дэмжлэг дээр тулгуурласан иж бүрэн стратегийн түншлэлд үндэслэгдсэн юм. Манай хоёр орон 1949 онд дипломат харилцаа тогтоосноос хойш үе шаттайгаар гүнзгийрч, 2014 онд "Иж бүрэн стратегийн түншлэл"-ийн түвшинд хүрсэн. Энэ нь хоёр орны улс төр, эдийн засаг, соёл, хүмүүнлэгийн салбар зэрэг бүх салбарт хамтын ажиллагаагаа бүх талаар өргөжүүлэхэд чиглэж буй харилцааны хамгийн дээд хэлбэр юм.

Улс төрийн түвшинд хоёр улс тусгаар тогтнол, харилцан дэмжлэг, аюулгүй байдлын хамтын ажиллагааг дэмжиж, олон улсын тавцанд бие биенээ дэмжсээр байгаа бөгөөд манай 2 улсын харилцан итгэлцэл, үнэт зүйлсийн нийцэл нь Монгол улсын гадаад бодлогод чухал үүрэг гүйцэтгэсээр байна..

Монгол, Хятад хоёр улсын иж бүрэн стратегийн түншлэлийн харилцаа нь өргөн цар хүрээтэй, олон талт хамтын ажиллагаа бүхий бодит үр дүнд хүрсэн бөгөөд энэхүү хамтын ажиллагааг улам гүнзгийрүүлэхийн тулд улс төр, дипломат бодлого, боловсролын хамтын ажиллагаанаас гадна эдийн засаг, худалдаа, технологи, дижитал эдийн засгийг хөгжүүлэх чиглэлээр эдийн засгийн өсөлт, соёлын солилцоо, улс төрийн тогтвортой байдлыг хангахад чухал ач холбогдолтой тул энэ чиглэлээр үргэлжлүүлэн ажиллах нь зүйтэй хэмээн байр сууриа илэрхийллээ.

Монгол Улс, БНХАУ-ын *н*айрсаг харилцаа, хамтын ажиллагааны эрхзүйн шинэ үндэслэл *бий болсон нь:*

ОХУ, БНХАУ тэргүүлсэн олон улсын харилцааны олон туйлт дэлхийн шинэ дэг тогтолцоо төлөвших үйл явцад Монгол Улс хоёр хөрштэйгээ тэнцвэртэй харилцах гадаад бодлогын тэргүүлэх зарчмыг удирдлага болгон 2003 оны зургаадугаар ОХУ-тай ***«Сайн хөршийн уламжлалт түншлэл»,*** 2006 оны арванхоёрдугаар сард ***«Стратегийн түншлэл»,*** 2009 оны наймдугаар сард ***«Стратегийн түншлэл хөгжүүлэх»,*** 2019 оны есдүгээр сард ***«Найрсаг харилцаа, иж бүрэн стратегийн түншлэл»-***ийн гэрээг хугацаагүй байгуулав.

БНХАУ-ын дарга Ху Жиньтаогийн албан ёсны айлчлалын үеэр 2003 оны зургаадугаар сард БНХАУ-тай ***«Сайн хөршийн харилцан итгэсэн түншлэл»***,

[1] Монгол Улсын Ерөнхий сайд С.Батболдын БНХАУ-д хийсэн албан ёсны айлчлалын үеэр 2011 оны зургаадугаар сард Бээжинд ***«Стратегийн түншлэл»,*** [2] БНХАУ-ын дарга Ши Жиньпинийн Монгол Улсад хийсэн айлчлалын үеэр 2014 оны наймдугаар ***«Иж бүрэн стратегийн түншлэл»***,[3] 2022 оны арваннэгдүгээр сард Монгол Улсын Ерөнхийлөгч Ухнаагийн Хүрэлсүхийн төрийн айлчлалаар ***«Иж бүрэн стратегийн түншлэлийг Шинэ эрин үед урагшлуулан хөгжүүлэх»*** [4] харилцааны эрхзүйн шинэ үндсийг тавьсан.

Харин 2013 оны аравдугаар сарын 25-нд Бээжинд хоёр улсын Ерөнхий сайд нарын гарын үсэг зурсан ***«Монгол Улс, БНХАУ-ын хооронд Стратегийн түншлэлийн харилцааг хөгжүүлэх Дунд, Урт хугацааны хөтөлбөр»*** нь хамтын ажиллагаагаа тодорхой салбаруудаар хэрэгжүүлэх ***Замын зураглал*** болов.

2011 оны хоёрдугаар сард шинэчлэн батлагдсан “Монгол Улсын Гадаад бодлогын үзэл баримтлал”-д «ОХУ, БНХАУ-тай найрсаг харилцаатай байх нь Монгол Улсын гадаад харилцааны бодлогын эн тэргүүний зорилт мөн бөгөөд тэдгээр улстай бүхэлдээ тэнцвэртэй харилцаж, сайн хөршийн ёсоор өргөн хүрээтэй хамтын ажиллагаа хөгжүүлнэ» гэж заасан нь 1994 оны Гадаад бодлогын заалтыг дахин нотолсон хэрэг юм. Харин “Чингэхдээ энэ хоёр улстай харилцаж ирсэн түүхэн уламжлал, эдийн засгийн хамтын ажиллагааны өвөрмөц онцлогийг харгалзах” [5] гэсэн 1994 оны үзэл баримтлалы заалтыг хэвээр үлдээсэн нь тэнцвэртэй харилцах бодлоготой зөрчилдөж болохуйц санаа гэж ойлгогдож байгааг тэмдэглэх хэрэгтэй.

Хоёр хөрш гүрэнтэйгээ тэнцвэртэй харьцах бодлогын түүхэн уг сурвалж нь хүйтэн дайны үед Зөвлөлт, Хятадын харилцаа ноцтой хурцадаж байсан

---

[1] Монгол, Хятадын Хамтарсан Мэдэгдэл. УБ., 2003.06.05

[2] Монгол Улс, БНХАУ-ын хооронд Стратегийн түншлэлийн харилцаа тогтоох тухай Хамтарсан Мэдэгдэл. Бээжин, 2011.06.16

[3] Монгол Улс, БНХАУ-ын хооронд Иж бүрэн стратегийн түншлэлийн харилцаа хөгжүүлэх тухай Хамтарсан Мэдэгдэл. УБ., 2014.08.21

[4] Иж бүрэн Стратегийн түншлэлийн харилцааг шинэ эрин үед урагшлуулан хөгжүүлэх тухай Монгол Улс, БНХАУ-ын Хамтарсан Мэдэгдэл. Бээжин, 2022.28

[5] Мөн тэнд

үед Монгол Улс ЗХУ-д талд баттай зогссоноор Монгол, Хятадын харилцаа онцгой муудсан явдал юм.

2014 оны наймдугаар сард Монгол, Хятадын төрийн тэргүүн нар Улаанбаатар хотод хоёр орны харилцааг ***Иж бүрэн стратегийн түншлэлийн харилцаанд хүрсэн хэмээн дүгнэж,*** уг харилцааг хөгжүүлэх Тунхаглалд гарын үсэг зурсан нь чухал ач холбогдолтой үйл явдал болов.

Монгол Улсын Ерөнхийлөгч Ухнаагийн Хүрэлсүх БНХАУ-ын дарга Ши Жиньпиний урилгаар 2022 оны арванэгдүгээр сард БНХАУ-д төрийн айлчлал хийсэн бөгөөд айлчлалын үр дүнгээр хоёр тал 2025 оны арванэгдүгээр сарын 28-нд ***“Иж бүрэн стратегийн түншлэлийн харилцааг Шинэ эрин үед урагшлуулан хөгжүүлэх тухай*** **Монгол Улс, БНХАУ-ын Хамтарсан Мэдэгдлийн гарг**сан онцгой чухал үйл явдал болсон юм.[6]

Талууд 1994 оны “Монгол Улс, Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улсын найрсаг харилцаа, хамтын ажиллагааны тухай гэрээ”, 2014 оны “Монгол Улс, Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улсын хооронд иж бүрэн стратегийн түншлэлийн харилцаа тогтоох тухай хамтарсан тунхаглал”-ын үзэл санааны дагуу Монгол, Хятадын харилцааны ололт амжилт, цар тахалтай тэмцэх хамтын ажиллагааг өндрөөр үнэлж, Иж бүрэн стратегийн түншлэлийн харилцааг тасралтгүй гүнзгийрүүлэн хөгжүүлэх нь хоёр орны ард түмний ашиг сонирхолд нийцэж буйд санал нэгдсэн явдал байлаа.

Монгол, Хятадын улс төрийн сайн харилцааг үргэлжлүүлэн хамтын ажиллагааны хөдөлгөгч хүч болгож, хоёр улсын газар зүйн байршил, эдийн засгийн харилцан нөхөх давуу талаа ашиглаж, хоёр улсын ард түмний сайн сайхны төлөө харилцан ашигтай хамтын ажиллагааг өргөжүүлэхээр тохирч цар тахлын дараах эдийн засгийг түргэн сэргээхэд анхаарч, “Талын зам” үндэсний хөтөлбөрийг “Бүс ба Зам” санаачилгатай, “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ыг “Даян дэлхийн хөгжлийн санаачилга”-тай, “Алсын хараа 2050” урт хугацааны хөгжлийн бодлогыг “Хоёр алхам” хөгжлийн стратегийн зорилттой тус тус уялдуулан хэрэгжүүлж, худалдаа, хөрөнгө оруулалт, санхүү, эрдэс баялаг, эрчим хүч, дэд бүтэц, цахим эдийн засаг, ногоон хөгжил зэрэг салбарын хамтын ажиллагааг улам өргөжүүлэхээр тохиролцсон байдаг.

[6] Иж бүрэн стратегийн түншлэлийн харилцааг Шинэ эринд урагшлуулан хөгжүүлэх тухай Монгол Улс, БНХАУ-ын Хамтарсан Мэдэгдэл. Бээжин., 2022.11.28

Монгол, Хятадын худалдаа, эдийн засаг, шинжлэх ухаан, техникийн хамтын ажиллагааны Засгийн газар хоорондын комисс, Монгол Хятадын эрдэс баялаг, эрчим хүч, дэд бүтцийн хамтын ажиллагааны зөвлөл зэрэг хамтын ажиллагааны механизмыг илүү үр дүнтэй ашиглах, шинэчлэн байгуулж буй "Монгол Улс, Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улсын худалдаа, эдийн засгийн хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх Дунд хугацааны Хөтөлбөр" болон "Монгол Улсын Засгийн газар болон Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улсын Засгийн газар хоорондын хөрөнгө оруулалтын хамтын ажиллагааны хөгжлийн хөтөлбөр"-ийг идэвхтэй хэрэгжүүлэх, ***ойрын хугацаанд хоёр талын худалдааны нийт хэмжээг 20 тэрбум ам.долларт хүргэх,*** хоёр улсын аж ахуйн нэгжүүд зах зээлийн зарчмын дагуу нүүрс, төмрийн хүдэр, зэсийн баяжмал, хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүний худалдааг өргөжүүлэх, нүүрсний дунд, урт хугацааны худалдааны гэрээ байгуулахыг дэмжих, Замын-Үүд, Эрээний эдийн засгийн хамтын ажиллагааны бүсийн бүтээн байгуулалтыг урагшлуулахаар тохиролцсоныг онцлон тэмдэглэх нь зүйтэй.

Монгол Улс, ОХУ, БНХАУ-ын гурвалсан хамтын ажиллагааны шинэ форматын шинжилгээ:

Дэлхийн II дайны дараа хоёр хөрштэй тогтоосон харилцаа, хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх өргөн төлөвийг нээсэн чухал үйл явдлын нэг нь гурван хөршийн хамтын ажиллагааны эхлэл тавигдсан явдал юм. Энэ нь ЗХУ, БНХАУ-ыг БНМАУ-ын нутгаар холбосон төмөр зам тавьж, ашиглалтад оруулахтай холбогдсон хэлэлцээр байгуулахаар гурван улсын удирдагчид 1952 оны есдүгээр сарын 15-нд Москва хотод дээд хэмжээнд уулзсан явдал байв. Дурьдсан хэлэлцээрт БНМАУ-ын Ерөнхий сайд Ю.Цэдэнбал, БНХАУ-ын Төрийн Зөвлөлийн Ерөнхий сайд Жоу Эньлай, ЗСБНХУ-ын Сайд нарын Зөвлөлийн орлогч дарга бөгөөд ГЯЯ-ны сайд А.Я.Вышинский нар гарын үсэг зурж, И.В.Сталин тэргүүтэй Зөвлөлтийн удирдагчид байлцжээ.[7] Энэ бол гурван хөршийн анхны уулзалт байв. Тухайн хэлэлцээрээр Улаанбаатар-Замын-Үүд-Жинчиний хооронд төмөр зам барихаар тохиролцож, бүтээн байгуулалтын ажил амжилттай өрнөж эхэлсэн явдал байлаа. 1955 оны арванхоёрдугаар сарын 31-нд Улаанбаатар Замын-Үүдийн төмөр замыг нээх ёслолын үйл ажиллагаа Улаанбаатарт болж, 1956 оны нэгдүгээр сарын 1-нээс ЗСБНХУ, БНМАУ, БНХАУ-ын

[7] Д.Уламбаяр. Монгол Улс, Алс Дорно дахин: Геополитик, дипломат ажиллагаа, аюулгүй байдал. *ХХ зууны сүүлийн хагаст.* Дэд боть. УБ., 2020, 125 дахь тал

хооронд төмөр замын шууд харилцаа нээсэн тухай дэлхийн улс орнуудад зарлан тунхагласан байдаг.

Олон талт хамтын ажиллагааны үүднээс авч үзэхэд Монгол Улсын хойд хөрш дэлхийн хамгийн том газар нутагтай, цөмийн зэвсэгтэй сэргэн мандаж буй гүрэн бол, урд хөрш дэлхийн хамгийн олон хүн амтай, цөмийн зэвсэгтэй, эрчимтэй урагшилж буй эдийн засагтай хамгийн том хөгжиж буй орон, мөн хоёул өөрсдийн бие даасан бодлого, байр суурьтай их гүрнүүд юм. Монгол Улс ийм өвөрмөц геополитикийн байршилтай цорын ганц орон гэж хэлж болно.

2011 оны хоёрдугаар сард шинэчлэн батлагдсан "Монгол Улсын гадаад бодлогын үзэл баримтлал"-ийн 14.1-т: *«ОХУ, БНХАУ-тай найрсаг харилцаатай байх нь Монгол Улсын гадаад харилцааны бодлогын эн тэргүүний зорилт мөн бөгөөд тэдгээр улстай бүхэлдээ тэнцвэртэй харилцаж, сайн хөршийн ёсоор өргөн хүрээтэй хамтын ажиллагаа хөгжүүлнэ»* гэж заасан нь 1994 оны заалтыг дахин нотолсон хэрэг юм. Харин *«*Ингэхдээ *энэ хоёр улстай харилцаж ирсэн түүхэн уламжлал, эдийн засгийн хамтын ажиллагааны өвөрмөц онцлогийг харгалзана»* [8] гэсэн өмнөх баримтлалын заалтыг хэвээр үлдээсэн нь тэнцвэртэй харилцах бодлоготой зөрчилдөж болохуйц санаа гэж ойлгогдож байгааг тэмдэглэх хэрэгтэй.

Тэнцвэртэй харьцах гэдгийг юу гэж ойлгож байна вэ? Энэ бол улс төрийн чиг шугам юм. Тодруулбал хойд хөрштэйгээ бүх салбарт ойртон нягтарч, өмнөд хөршийнхээ эсрэг бодлого, байр суурь баримталж байсан хуучин бодлогоо үндсээр нь өөрчилж, улс төрийн хувьд аль нэг хөршөө дагаж давхихгүй, тэнцвэртэй харьцах тухай л асуудал юм. Эдүгээ дэлхийн бараг бүх орон худалдаа-эдийн засгийн хувьд Хятадаас хамааралтай болсон. АНУ-ын гадаад худалдаанд гэхэд л Хятад маш өндөр хувь эзэлдэг. Даяаршлын эрин үед улс орнууд эдийн засгийн талаар тэнцвэртэй харьцах боломж хязгаарлагдмал. Дахин тэмдэглэхэд тэнцвэртэй харьцах гэдэг нь улс төрийн хувьд тэнвэртэй харьцах гэсэн үг юм.

Монгол Улсын Дипломат албаны хууль, Гадаад бодлогын үзэл баримтлалд заасан гадаад бодлогын нэгдмэл байдлыг хангаж, залгамж чанарыг хадгалах тухай заалтыг шийдвэр гаргах бүх түвшинд тууштай баримтлах явдал нэн чухал. Хоёр хөрштэй харилцах гадаад бодлогын тэргүүлэх чиг шугамыг умартах, уламжлалт түнш, найрсаг харилцааны

[8] Монгол Улсын Гадаад бодлогын хөх ном: 2007-2011, ГХЯ, УБ., 2011, 114 дэх тал

түвшинг үгүйсгэх, хоёр хөршийн харилцааны тухайд үл ойшоосон болчимгүй байр суурь баримтлах нь Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдалд таатай нөлөө үзүүлэхгүй.

Монгол Улс гурвалсан яриа хэлэлцээний байнгын институцитэй болох чиглэлд анхны алхам хийсэн нь хөрш хоёр гүрний бодлого, байр суурийг илүү тодорхой ойлгож мэдэх, өөрийн улсын бодлого, байр суурийг илүү ойлгомжтой тайлбарлаж, дэмжлэг авахад нэн ач холбогдолтой байв. Хөрш гурван улсын ГХЯ-д хоорондын 8 дахь удаагийн зөвлөлдөх уулзалт Улс төрийн газрын захирал нарын түвшинд 2012 оны аравдугаар сард Москва хотноо болов. Монгол Улс, ОХУ, БНХАУ-ын Гадаад хэргийн яамны гурван талт зөвлөлдөх уулзалтад Монгол Улсын Гадаад харилцааны яамны Хөрш орнуудын газрын захирал Т.Төгсбилгүүн, ОХУ-ын Гадаад хэргийн яамны Азийн Нэгдүгээр газрын захирал А.Б.Кулик, БНХАУ-ын Гадаад хэргийн яамны Азийн газрын захирал Луо Жаохуй нар төлөөлөгчдөө тэргүүлэн оролцсон бөгөөд ОХУ-ын Гадаад хэргийн дэд сайд И.В. Моргулов төлөөлөгчдийн тэргүүн нарыг хүлээн авч уулзаж, талуудын хамтын ажиллагааны өнөөгийн байдал, ойрын төлөв, уулзалтын үр дүнгийн талаар санал солилцож байжээ.

Анх удаагаа албан ёсны статустайгаар болсон гурван талын зөвлөлдөх уулзалт цаг хугацааны сорилтыг амжилттай давж, хоёр талын болон олон талт хамтын ажиллагааны харилцан сонирхсон асуудлыг хэлэлцэх зохистой талбар болсон хэмээн талууд санал нэгтэй үзсэн юм. Монгол, Орос, Хятадын хоорондулс төрийн болон түүхийн аливаа шийдэгдээгүй асуудал байхгүйг талууд цохон дурдахын сацуу бие биенийхээ тусгаар тогтнол, газар нутгийн бүрэн бүтэн байдлыг хүндэтгэх үндсэн дээр бүс нутгийн аюулгүй байдлыг бэхжүүлэх нь зүйд нийцнэ хэмээн үзэж байна. Талууд гурван талт хамтын ажиллагааны хөгжлийг наашгайгаар үнэлж, Монгол, Орос, Хятадын харилцан ажиллагааны тэргүүлэх чиглэл, түүнчлэн бүс нутгийн болон олон улсын асуудлаар санал бодлоо нухацтай солилцсон байна. Эдгээр түүхэн үйл явдал нь мэдээж манай улсын олон талт хамтын ажиллагааны хамгийн чухал үндэс суурь болж байна хэмээн тэмдэглэх нь зүйтэй болов уу.

Гурван талын зөвлөлдөх уулзалт уул уурхайн салбар, дамжин өнгөрөх тээврийн гурван улсын нөөцийг хамтран ашиглах, дэд бүтцийн бүтээн байгуулалт, аялал жуулчлал, байгаль орчин, хүмүүнлэгийн солилцоо зэргийг талуудын харилцан сонирхолд нийцсэн хамтын ажиллагааны тэргүүлэх чиглэл хэмээн тэмдэглээд үүн дээр хил дамнасан зохион

байгуулалттай гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилсан дипломат ажиллагаа, хямралын менежментийн асуудлыг нэмж оруулах нь зүйтэй хэмээн судлаачид тэмдэглэж байв.[9]

Цаашдаа эхний үе шатанд гурван улсын гадаад харилцааны сайд нарын уулзалтыг зохион байгуулж, үүний дараах үе шатанд ойрын ирээдүйд гурван хөршийн уулзалт зохион байгуулах гэсэн парадигмыг санаачлан хэрэгжүүлэх асуудал байсан юм. Өөрөөр хэлбэл АСЕАН+3 шиг дээд уулзалтыг зохион байгуулж, хамтын ажиллагааны байнгын механизм буй болгох чиглэлээр ажиллаж болох санал байв. Мэдээж энэ бүгд идэвхтэй дипломат ажиллагаа, хүчин чармайлт, цаг хугацаа шаардаж байсан нь ойлгомжтой.

Дээд хэмжээнд уулзалт зохион байгуулах анхны эрхзүйн үндэслэл 2013 оны аравдугаар сарын 25-нд Бээжин хотноо байгуулсан «Монгол Улс, БНХАУ-ын хооронд стратегийн түншлэлийн харилцааг хөгжүүлэх Дунд, Урт хугацааны хөтөлбөр»-ийн тавын 5-д: «Талууд Монгол Хятад, Оросын гурван талын зөвлөлдөх уулзалтын механизмыг үргэлжлүүлэн бэхжүүлэх, дэд сайдын түвшний зөвлөлдөх уулзалтын механизмыг байгуулах асуудлыг урагшлуулахаар санал нэгтэй тохиролцов. Шаардлагатай тохиолдолд гурван талын өндөр түвшний уулзалт зохион байгуулж, Монгол, Хятад, Орос гурван улсын хамтын ажиллагааг улам бүр урагшлуулна» гэж тусгагдсан нь чухал ач холбогдолтой байв. Цаашлаад 2014 оны наймдугаар сарын 22-нд Улаанбаатар хотноо гарын үсэг зурсан ***«Монгол Улс, БНХАУ-ын хооронд иж бүрэн стратегийн түншлэлийн харилцаа хөгжүүлэх тухай хамтарсан Тунхаглал»*-ын** дөрөвт: **“**Талууд Монголын талын санаачилсан Монгол, Хятад, Орос гурван улсын удирдагчдын уулзалтыг зохион байгуулах, гурван талын яриа хэлэлцээний механизмыг бэхжүүлэх, гурван талын хамтын ажиллагааг эрчимжүүлэхийг дэмжинэ” гэсэн байна.

Иж бүрэн, стратегийн түншлэлийг улам гүнзгийрүүлэх, бэхжүүлэх хамтын ажиллагааны зарим санал:

БНХАУ-аас хэрэгжүүлж том дэлхийн хэмжээний томоохон төслүүдийн хүрээнд идэвхтэй оролцож, харилцан ашигтай хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх боломжийг хянан үзэж, дараах илэрхий боломжийг бодит ажил хэрэг болгох нь оновчтой гэж үзэж байгаа юм. Үүнд:

---

[9] Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын гадаад, дотоод орчны судалгаа, дүн шинжилгээ.
(эрхэлсэн проф. Д.Уламбаяр) УБ., 2014

1.Мэдээллийн технологи, дата засаглалд:

Хятадын дижитал шилжилтийн туршлага нь Монголын төрийн үйлчилгээ, цахим засаглалыг хөгжүүлэхэд чухал хөшүүрэг болж чадна.[10] Мөн Монголын сэрүүн уур амьсгал болон сэргээгдэх эрчим хүч (салхи, нар)-ний нөөцөд тулгуурлан, өгөгдлийн төвүүд байгуулах нь ач холбогдолтой юм. БНХАУ-ын хувьд Өвөр Монголын нутагт өгөгдлийн төвүүдийг нэлээд олноор байгуулаад байгаа юм. Энэ нь Монгол улсын хувьд ажлын байр, хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлж, мэдээллийн технологийн хүний нөөц, ур чадварыг сайжруулах ач холбогдолтой. Цаашдаа Монгол улсын хувьд БНХАУ, ОХУ төдийгүй Төв Ази, Зүүн Хойд Азийг холбосон мэдээлэл, өгөгдлийн зангилаа, өгөгдөл боловсруулах бааз болох боломжийг бий болгоно.

Улаанбаатар хотын агаар, хөрсний бохирдол, авто замын түгжрэлийг бууруулахад хүн ихээр төвлөрсөн Хятадын хотуудын туршлага, менежментээс суралцах, цахим шилжилтийн загвараас тохируулан хэрэглэх боломжтой.

2.Ногоон хөгжил ба уур амьсгалын бодлогын хүрээнд:

Монголын уур амьсгалын өөрчлөлтийн эсрэг үйл ажиллагаанд Хятадын ногоон технологи, хөрөнгө оруулалтыг татах боломж бий. БНХАУ нь цөлжилтийн эсрэг тэмцэх, ойжуулалт, сэргээгдэх эрчим хүчний үйлдвэрлэлээр дэлхийд нэгдүгээрт орж байгаа билээ. Энэ туршлагыг авч хэрэгжүүлэх, Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн дэвшүүлсэн “Нэг тэрбум мод” хөтөлбөрийн хүрээнд мод тарих, ургуулах, ойжуулалтын туршлага, технологиос суралцах, хамтран ажиллах нь чухал ач холбогдолтой.

3.Бүс нутгийн интеграци ба логистик:

Монгол Улс Зүүн хойд Ази ба Төв Азийн тээврийн сүлжээний гүүр болж чадвал бүс нутгийн худалдаанд дэмжлэг үзүүлэх томоохон үүрэг гүйцэтгэнэ. Зөвхөн тээвэр, сүлжээнээс гадна Төв Ази болон Зүүн хойд азийг холбоход Монгол улс холбогч гүүр болох бүрэн боломжтой юм. Учир нь үндэсний түүх, онцлогийн хувьд нэг талаас Төв Азийн орнуудай төсөөтэй нөхцөл байдалтай бөгөөд ЗХУ-ын харьяанд байсан болон дагуул орнуудын өнгөрсөн жилүүдийн замнал ойролцоо бөгөөд бүгд зах зээлийн эдийн засгийг хөгжүүлж, уул уурхайгаас хамаарсан эдийн засгийн бүтэцтэй байсан. Иймд БНХАУ-ын Бүс ба Зас санаачилгын хүрээнд зөвхөн БНХАУ-Монгол-ОХУ-ын эдийн засгийн коридороос гадна, Төв Азийн 5 улс болон Зүүн хойд Азийг холбосон коридорын санаачилгыг ч хөгжүүлэх боломжтой гэж үзэж байна.

[10] World Bank, 2022. “Digital Development in East Asia.

4. Онцгой байдлын үеийн хамтын ажиллагаа, харилцан туслалцаа

Монгол Хятад хоёр улс болон бүс нутгийн орнуудыг хамарсан Онцгой байдлын үед шуурхай мэдээлэл солилцох, хамтран ажиллах, эрэн хайх, аврах ажиллагаа явуулах зэрэг хамтын ажиллагааны механизм, яриа хэлэлцээг хөгжүүлэх нь чухал юм.

ДҮГНЭЛТ

Монгол Улс болон БНХАУ-ын иж бүрэн стратегийн түншлэлийн харилцаа нь хоёр улсын улс төр, эдийн засаг, соёл, хүмүүнлэгийн салбарт харилцан ашигтай, урт хугацааны хамтын ажиллагааг гүнзгийрүүлэх чухал үндэс болж байна. Энэхүү түншлэл нь бүс нутгийн тогтвортой хөгжил, эдийн засгийн уялдаа холбоог бэхжүүлэхэд чухал үүрэгтэй. Цаашид талууд итгэлцэл, харилцан хүндлэлийн зарчмыг баримтлан, ногоон хөгжил, дэд бүтэц, хил орчмын хамтын ажиллагаа зэрэг шинэ чиглэлүүдийг өргөжүүлэх нь зүйтэй.

Монгол, Хятад хоёр улсын иж бүрэн стратегийн түншлэл нь олон салбар, олон түвшинг хамарсан хамтын ажиллагааны нэг бодит илрэл болж байгаа бөгөөд энэ нь зөвхөн эдийн засаг бус улс төр, соёл, технологийн салбарын хамтын ажиллагаанд тулгуурласан өргөн цар хүрээтэй, манай хоёр орны тогтвортой хөгжлийн үндэс суурь болж байна.

Энэ хүрээнд тодорхой төслүүдийг хэрэгжүүлэх хөгжүүлэх, иж бүрэн стратегийн түншлэлийг гүнзгийрүүлэн хөгжүүлэхэд чухал ач холбогдолтой. Мөн дэлхийн улс төр эдийн засгийн хүчирхэг гүрэн АНУ-ын дэргэд Канад харилцан ашигтай түншлэл хөгжүүлэх замаар хөгжиж ирсэн шиг Монгол улс ч мөн БНХАУ-ын үсрэнгүй хөгжлийн үр шимээс хүртэх, харилцан ашигтай хамтын ажиллагаа хөгжүүлэх олон боломжууд нээгдэж байна хэмээн үзэж байна.

АШИГЛАСАН ЭХ СУРВАЛЖ

1. Д.Уламбаяр. Монгол улсын “Гуравдагч хөршийн-ийн бодлого, хоёр ба олон талт хамтын ажиллагаа”. УБ хот, （2022）
2. Д.Уламбаяр. Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын гадаад, дотоод орчны судалгаа, дүн шинжилгээ.УБ хот, (2014)

3. Монгол Улсын Гадаад бодлогын хөх ном: 2007-2011, ГХЯ, УБ., 2011, 114 дэх тал

4. Монгол, Хятадын Хамтарсан Мэдэгдэл. УБ., 2003.06.05
5. Монгол Улс, БНХАУ-ын хооронд Стратегийн түншлэлийн харилцаа тогтоох тухай Хамтарсан Мэдэгдэл. Бээжин, 2011.06.16

6. Монгол Улс, БНХАУ-ын хооронд Иж бүрэн стратегийн түншлэлийн харилцаа хөгжүүлэх тухай Хамтарсан Мэдэгдэл. УБ., 2014.08.21

6. Иж бүрэн Стратегийн түншлэлийн харилцааг шинэ эрин үед урагшлуулан хөгжүүлэх тухай Монгол Улс, БНХАУ-ын Хамтарсан Мэдэгдэл. Бээжин, 2022.28

7. Guidelines for Constructing Consumption Aggregates for Welfare Analysis
8. Jargalsaikhan, M., et al. Mongolian Geopolitics. 2022, by Friedrich-Ebert-Stiftung Mongolia & 10. Mongolian Institute for Innovative Policies.
9. World Bank, 2022. “Digital Development in East Asia.
10. UNDP. (2003). Millennium Development Goals Report’. Retrieved from Ulaanbaatar:
11. UNDP. (2004). Mongolian National Human Development Report for 2003. Retrieved from Ulaanbaatar:
12. UNDP, & NSO. (2009). Methodology for calculating Mongolia's Millennium Development Goals Indicators. Retrieved from Ulaanbaatar:
13. Wu, F., Zhang, F., & Webster, C. (2013). Informality and the development and demolition of urban villages in the Chinese peri-urban area. Urban Studies, 50(10), 1919-1934.
14. Xue, J., & Zhong, W. (2003). Unemployment, poverty and income disparity in urban China. Asian Economic Journal, 17(4), 383-405.
17.Yang, D. T. (1999). Urban-biased policies and rising income inequality in China. American Economic Review, 89(2), 306-310.

18. A.Battsetseg . (2019) Poverty reduction and social transation. Dissertation

THE COMPREHENSIVE STRATEGIC PARTNERSHIP BETWEEN MONGOLIA AND CHINA: SOME PROPOSALS FOR ADVANCING MULTILATERAL COOPERATION

Abstract: The Comprehensive Strategic Partnership between Mongolia and the People's Republic of China has become an important foundation for expanding political, economic, cultural, and humanitarian cooperation between the two countries. Since the establishment of the Comprehensive Strategic Partnership in 2014, bilateral relations have deepened significantly, strengthening mutual trust and contributing to regional economic integration. This article examines the legal and institutional foundations of Mongolia–China relations and analyzes the key areas of cooperation within the framework of their comprehensive strategic partnership. In addition, the study explores the prospects of trilateral cooperation among Mongolia, China, and Russia, highlighting its significance for regional connectivity and integration. The paper also proposes several potential areas for further cooperation, particularly in digital economy development, green transition, regional logistics and infrastructure connectivity, and emergency response cooperation. The findings suggest that strengthening these areas could contribute to sustainable economic development and regional cooperation in Northeast and Central Asia. This study provides policy-oriented recommendations for further deepening the comprehensive strategic partnership between Mongolia and China.

Key words: Mongolia–China relations, comprehensive strategic partnership, foreign policy, regional cooperation, economic integration